

Magyarázat és megértés

BME

Filozófia és Tudománytörténet Tanszék

1111 Budapest, E ép. VI. em. 605-612

<http://filozofia.bme.hu>

A megismerés egyik célja: megértés és magyarázat

- Miért akarjuk megismerni magunkat és a környezetünket?
- Egyrészt azért, hogy tudjuk, **hogyan** vannak / **milyenek** a dolgok, és **miért** úgy vannak.
- Szeretnénk érteni a világot, benne önmagunkat, mert így tudunk tájékozódni benne és cselekedni. (Talán azért is, mert szeretnénk ismerős, otthonos világban élni.)

Megértés és magyarázat

- A **magyarázat** inkább **érvelésekhez** kötődik: meg tudom indokolni, miért van úgy
„Tanár úr, meg tudom magyarázni...”
- A **megértés** inkább **„belső állapotokhoz”** kapcsolódik: „aha-élmény”
„Végre megértettem a relativitáselméletet”
- Meg lehet-e magyarázni valamit anélkül, hogy értenénk, illetve lehet-e érteni valamit, amit nem tudunk megmagyarázni?
 - Itt a mindennapi nyelvhasználat csak korlátozott támpontot tud adni. A következőkben különféle modelleket / elméleteket vizsgálunk, amelyek esetenként más-más értelemben használják a két kifejezést, de erre az adott helyeken utalunk.
- Lehet-e szempont annak eldöntéséhez, hogy valami jó magyarázat-e az, hogy én (vagy más) (nem) értem?
 - Látni fogjuk, hogy van olyan magyarázat-modell, amelyben a sikeres magyarázatnak nem feltétele a megértés

A magyarázatok típusai

- Miért emelkedik a hőmérő higanyszála? (**Deduktív-nomologikus**)
- Miért kapta el Kati a bárányhimlőt? Miért halt meg Joe a viperamarástól? (**Induktív-statisztikus**)
- Miért születik egyre kevesebb gyerek Magyarországon? (**Oksági**)
- Miért vág fát a hétvégi háza előtt a téli szabadságát töltő családapa? (**Intencionális**)
- Miért késett el a hallgató az előadásról? (**Narratív**)
- Miért nem hagyta Géza abba a játékot, mikor lehetett látni, hogy egyre nagyobb az adóssága? (**Analógia**)

Magyarázatok típusai

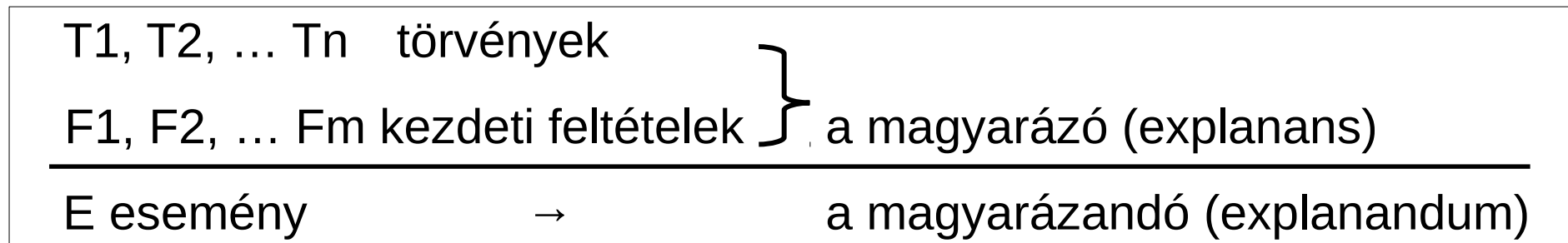
Az első kettő magyarázattípus (deduktív-nomologikus és induktív-statisztikus) az úgynevezett **átfogótörvény-modell**nek felel meg.

A átfogótörvény modell

Átfogótörvény-modell (covering law; Carl G. Hempel, 1965)

A átfogótörvény-modell szerint a magyarázat törvény alá rendelés.

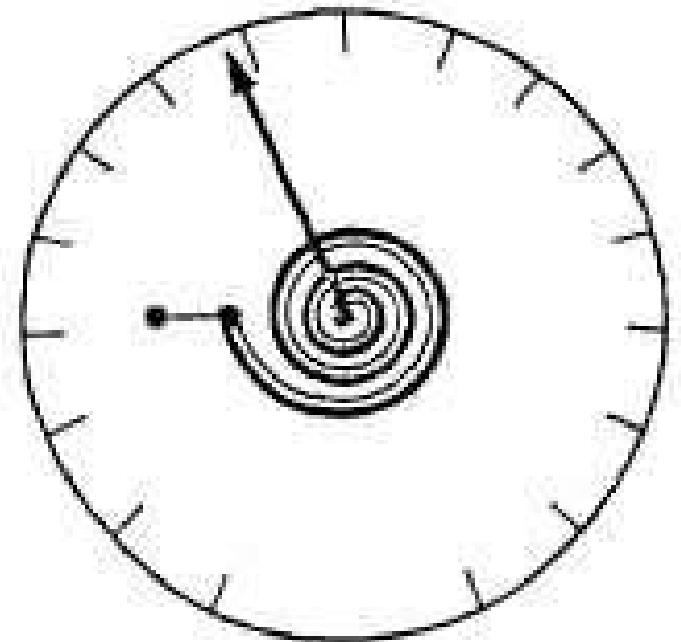

- Magyarázatot adni az átfogótörvény-modellben tehát annyi, mint megadni azt a törvényt vagy törvényeket, amelyek hatálya alá a magyarázandó jelenség tartozik:
→ a „törvény(ek)” lefedí/(k) a kezdeti feltételeket és a magyarázandó eseményt.
- A magyarázat e tulajdonsága miatt nomologikus [nomosz = törvény]
- Hempel szerint ez minden tudományos magyarázatra jellemző, függetlenül attól, hogy determinisztikus vagy statisztikai jellegű törvényről van-e szó.

1. Deduktív-nomologikus magyarázat

1) Miért emelkedik a hőmérő higanyszála?

- Mert melegszik az idő → egyedi esemény egyedi feltétele
- Mert a fémek hőre tágulnak → általános törvény

1. Deduktív-nomologikus magyarázat

2) Miért esnek le a testek a környezetünkben?

- Mert gravitációs erő hat rájuk → általános eseménytípus speciális feltétele (földi környezet)
- Mert amire erő hat, az elkezd gyorsulni → egyetemes törvény

→ Magyarázataink során vagy egyedi eseményekről, vagy események egy halmazáról kívánunk számot adni.

A D-N modell szerkezete I.

Determinisztikus (azaz nem-statisztikai) törvények esetében a magyarázat egyben **deduktív** is, azaz:

a magyarázat berendezhető egy **logikailag helyes** következtetési szerkezetbe:

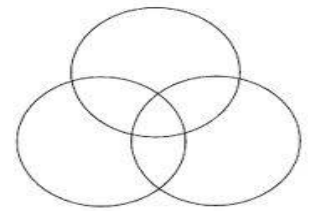
Minden fém tárgy hőközlés hatására.

A higanyszál fém.

A higannyal hőt közlünk.

Tehát a higanyszál tárgyul.

A D-N modell szerkezete II.

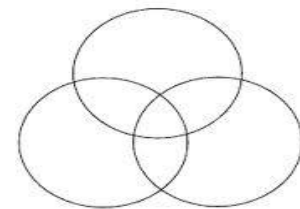

A modellben szereplő törvények logikai formája szempontjából fontos:

- „Ha ez-és-ez, akkor az-és-az” szerkezetűek: **kondicionális**
„Ha valami fém és hőt közlünk vele, akkor tágul”.
Az előtag teljesülése esetén az utótagnak is teljesülnie kell.
- A szerkezet első részében (ez-és-ez, „előtag”) szerepelnek a **feltételek**: fémből van, hőt kap.
- A szerkezet második részében (az-és-az, „utótag”) szerepel a feltételek teljesülése esetén jelentkező **tulajdonság**, pld. a tágulás.
- A törvények **egyetemes érvényességűek**: minden, a feltételek által körülhatárolt dologra teljesülnek: „Minden fém hőre tágul.”

Összefoglalva: a deduktív-nomologikus magyarázatok esetében a magyarázandó esemény **logikailag helyes következtetéssel levezethető** az egyetemes törvényekből a kezdeti feltételek segítségével.

A D-N modell jelentősége

- Számos tudományos törvényünk determinisztikus megfogalmazású.
 - Ilyen esetekben magyarázataink a átfogótörvény D-N modelljének fényében (vonatkozzanak azok akár múltbeli eseményekkel kapcsolatos magyarázatokra, akár jövőbeli események bekövetkezését illető várakozásaink magyarázatára) logikailag helyesek.
 - A logikai érvényesség / helyesség: minden esetben ha a premisszák (törvények és kezdeti feltételek – együtt az „*explanans*”) igazak, a konklúzióknak („*explanandum*”) szükségszerűen igaznak kell lennie
- A D-N modell fényében a **magyarázatkeresés egyben törvénykeresés** is: azon törvények feltárására irányuló tevékenység, amelyeket azután magyarázatainkban felhasználhatunk.

Magyarázat és előrejelzés szimmetriája a D-N modellben

- Ezzel a sémával nemcsak magyarázni lehet:
Miért beteg az oktató?
Minden romlott étel beteggé tesz.
Az oktató romlott pacalt evett.
Az oktató beteg.
- hanem jövőbeli eseményeket előrejelezni is:
Mi fog történni az oktatóval?
Minden romlott étel beteggé tesz.
Az oktató romlott pacalt eszik.
Az oktató meg fog betegedni
- A magyarázat D-N modellje szerint tehát a **determinisztikus törvényekre épülő előrejelzések (predikciók) egyben magyarázatok is:**
- előre jelezzük, hogy mi fog bekövetkezni, és ezzel magyarázatot adunk arra, hogy miért az az esemény fog bekövetkezni.

Problémák a D-N magyarázatokkal

|

1) Magyarázat-e minden, ami kielégíti a D-N modellt?

T: Ha 38 feletti értéket mutat a lázmérő, lázas vagyok

F: 39 fokot mutat a lázmérő

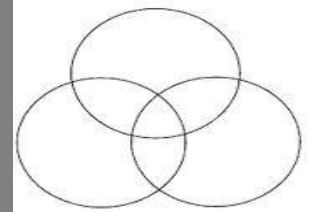
E: Lázas vagyok

- Mindez kielégíti a modellt, de nem magyarázat. Lehet, hogy a lázmérőről tudom, hogy lázas vagyok, de a lázmérő által mutatott érték **nem magyarázza**, hogy lázas vagyok.
- Nem a láz okából, hanem a láz tünetéből következtetek arra, hogy lázam van.
- **Másik példa:** T: ha esik a barométer vihar közeledik, F: Esik a barométer, E: Vihar közeledik
- Ezekben a helyzetekben megjelenik az aszimmetria: A vihar közeledtével (a légnyomás megváltozásával) magyarázhatjuk a barométer esését, de fordítva nem

2) Bizonyos D-N magyarázatok okságiak ($F=ma$), bizonyosak azonban nem

- Az inga hossza magyarázza a lengésidőt, de a lengésidő a hosszat nem!

De tényleg olyan jó a átfogótörvény modell? - II

3) Hogyan tudjuk az irrelevanciát kiszűrni a törvényből?

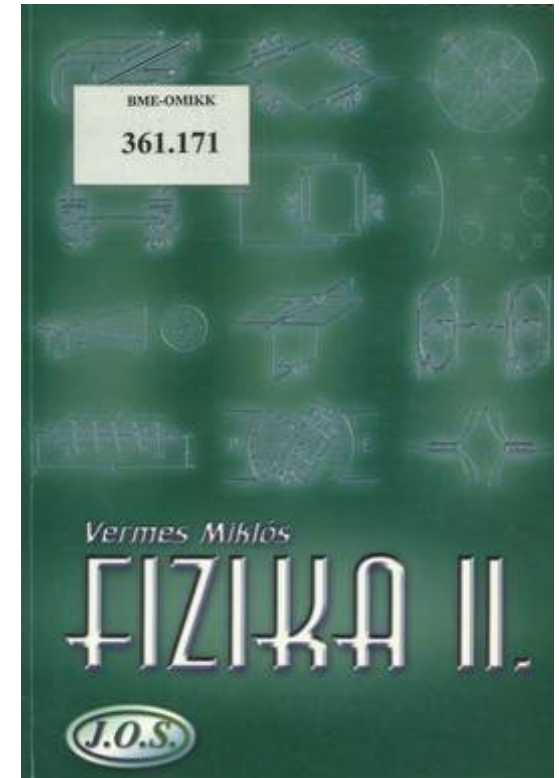
- T: Minden almvas piros (Almvas = vagy alma k-ban t-kor, vagy vasoxid)

4) Hibás egyesítés

- T: Kepler törvényei + Boyle törvénye együtt magyarázata lesz Kepler törvényeinek.
- Mindez kielégíti a D-N modellt, de ez jó magyarázat?
- Sőt: minden törvényünket egyesíthetjük és abból minden következik – ez jó magyarázat?

Tankönyvek példái

- Vermes Miklós, *Fizika II*, Jedlik oktatási stúdió, Budapest, 2002.
 - A kérdés (lehetne): hogyan hat a mágneses erő?
 - 8. oldal.: a Mágneses Coulomb törvény: *„tapasztalat szerint két mágneses pólus között ható erő egyenesen arányos a pólusok erősségével és fordítottan arányos távolságuk négyzetével”*
 - Jól hasznosítható választ kapunk a „hogyan”-ra. De értjük is ebből a mágnesességet?
 - (v.ö. Ugyanott 66.oldal, illetve az okságnál)

2. Induktív-statisztikus magyarázat

2. Induktív-statisztikus magyarázat

Miért halt meg Joe a viperamarástól?

- $p(F,O)$: „minden viperamarást szendevett ember 80%-os eséllyel meghal”
 - F_i : Joe-t megmarta a vipera
-
- O_i : Joe meghalt

2. Induktív-statisztikus magyarázat

Miért kapta el Kati a bárányhimlőt?

A D-N modell helyett ilyen esetben valószínűségi magyarázat alkotható, amelynek egyszerűsített sémája a következő:

- (premissza1) Az „F dolog p valószínűséggel O ” valószínűségi-statisztikai törvényt kifejező állítás. jelölje $p(F,O)$
- (premissza2) egyedi, esetleg komplex tényt kifejező állítás. jelölje F_i

- (konklúzió) O_i magyarázandó eseményt kifejező állítás

Az I-S magyarázat nem deduktív

Miért halt meg Joe a viperamarástól?
Azért, mert vipera marta meg, és aki vipera mar meg, azok 80%-a meghal

**(P1) Akit, vipera mar meg,
azok 80%-a meghal.**

(P2) Joe-t vipera marta meg.

(K) Joe meghalt.

Miért élte túl Joe a viperamarást?
Azért, mert vipera marta meg, és akit vipera mar meg, azok 20%-a túléli.

**(P1') Akit, vipera mar meg, azok 20%-a
életben marad.**

(P2) Joe-t vipera marta meg.

(K') Joe életben maradt.

- P1-ben egy statisztikus, nem-determinisztikus törvényszerű összefüggés található.
- Ez a magyarázat azonban nem lehet deduktív, azaz nem lehet logikailag helyes következtetés, ugyanis:

a premisszák igazsága nem alapozza meg kétséget kizáróan a konklúzió igazságát, hanem csak valószínűsíti azt. (Vagyis itt lehet minden premissza igaz ÉS a konklúzió hamis!)

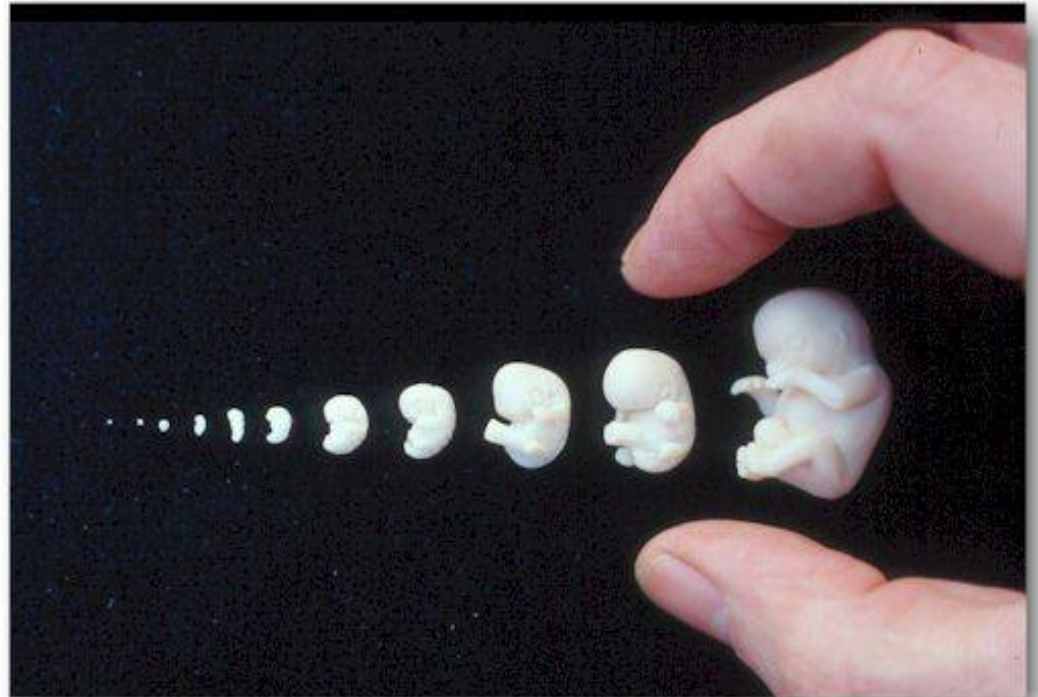
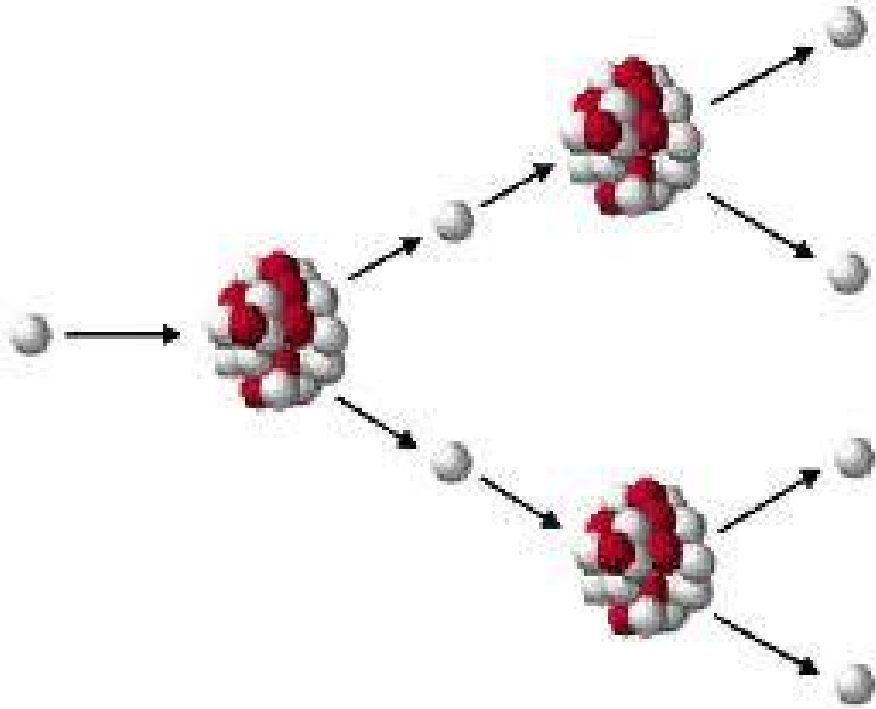
Az I-S magyarázat nomologikus (törvény alá rendelő)

- *Miért halt meg Joe a viperamarástól?*

Azért, mert Joe-t vipera marta meg, és akit vipera mar meg, azok 80%-a meghal.

- Bár ez a magyarázat is **nomologikus** (ennyiben hasonlít a D-N modellre), hiszen egy törvényszerűség alá rendeli az eseményt, de nem deduktív, hanem ún. **induktív** jellegű magyarázat.
- A magyarázatban szereplő premisszák még igazságuk esetén is **csak valószínűsítik a konklúzió igazságát**: különböző statisztikai törvények esetén az induktív következtetés különböző erősséggel, különböző megalapozottsággal bírhat (ami mindig kisebb, mint 100%).
- Ezért hívja Hempel ezt a valószínűségi típusú magyarázatot induktív-statisztikus modellnek.
- Ez tehát a átfogótörvény-modell **induktív-statisztikus** változata.

3. Oksági magyarázat

Oksági magyarázat – egy összetett példa I.

Miért születik egyre kevesebb gyerek Magyarországon?

1) Régen a nők feladata kizárólag a gyereknevelés, a család összetartása volt, amíg a férfiak dolgoztak. Ezek a nemi szerepek megváltoztak, most már a nők is munkát vállalnak. Ez a változás több okra vezethető vissza:

a) A XX. század elején még magas volt a csecsemőhalálozás, a későbbiekben azonban az **egészségügy fejlődése** miatt egyre több újszülött maradt életben. A családoknak, ha utódokat akartak felnevelni, egyre kevesebb gyereket kellett vállalniuk. A nőknek emiatt egyre több idő állt rendelkezésükre.

b) A nők már a világháborút megelőző években harcoltak **egyenlő jogaikért**. Ennek a harcnak is az eredménye, hogy manapság a nők már ugyanúgy dolgoznak, jövedelemmel rendelkeznek mint a férfiak.

Oksági magyarázat – egy összetett példa II.

Miért születik egyre kevesebb gyerek Magyarországon?

c) Úgy a háborúk, mint az azt követő szocializmus évei alatt a termelékenység növelése érdekében fontossá vált a munkaerő létszámának az emelése. A **növekvő munkaerő-igény** miatt az állam is támogatta a nők munkába állását.

d) A világháborút követően egyre többen költöztek a városokba, egyre többen változtattak lakóhelyet vagy éppen munkahelyet. Emiatt az akár évszázadokig egy helyen élő, **hagyományos családok**, amelyekben több generáció élt együtt, **szétestek**. Helyettük az a nukleáris családmódel vált egyeduralkodóvá, amelyben csak a szülők élnek együtt gyerekeikkel. Ennek a családnak a gazdasági fenntartásában a nőknek is részt kell venniük.

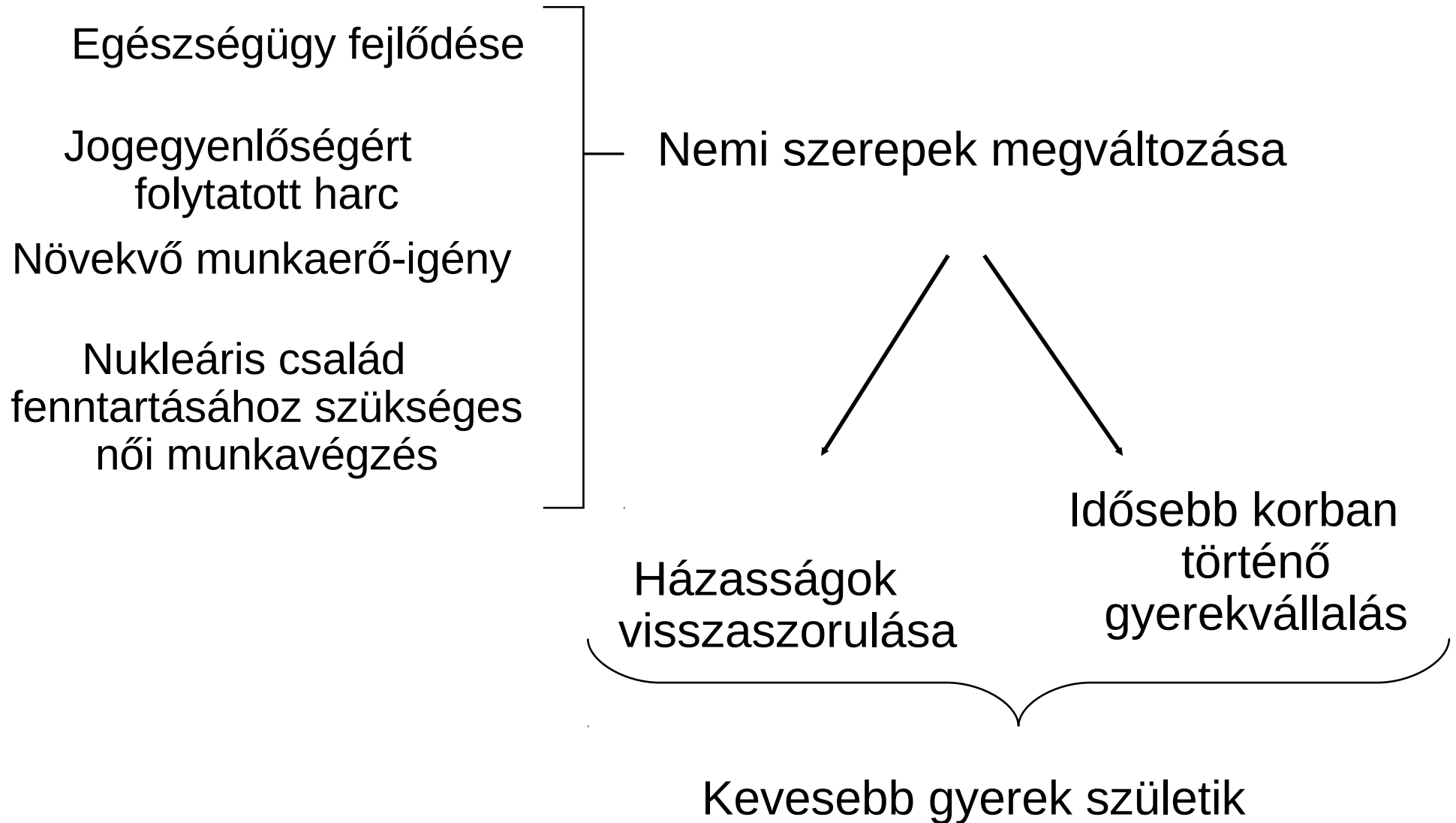
Oksági magyarázat – egy összetett példa III.

Miért születik egyre kevesebb gyerek Magyarországon?

- 2) A nemi szerepek változásának köszönhetően
 - a) Manapság egyre kevesebb házasságot kötnek a fiatalok. Ez a gyerekszám csökkenést részben magyarázza, hiszen a **gyerekvállalás a mi kultúránkban** még mindig a **házasságban élő szülőkre a jellemzőbb**, az élettársi kapcsolatban élők kevésbé nevelnek fel utódokat.
 - b) A nők egyre **idősebb korokban vállalnak gyereket**. Csak a karrier-építés, a biztonságos anyagi háttér megteremtése után kerül sor a családalapításra.

Oksági magyarázat – egy összetett példa IV.

Miért születik egyre kevesebb gyerek Magyarországon?

Oksági magyarázat – egy másik példa

Miért végeznek az emberek egyetemet?

Az apa iskolai végzettsége	15-29 éves fiatalok legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása, %						
	8oszt. és kevesebb	Szaktanácsképző	Szakközép, technikum	Gimnázium	Főiskola	Egyetem	Összesen
8 osztály alatt	43	38	11	5	2	1	100
Általános iskola	23	52	14	6	4	1	100
Szaktanácsképző	8	47	28	10	5	1	100
Szakközépiskola, technikum	5	23	38	13	16	5	100
Gimnázium	4	25	28	25	14	4	100
Főiskola	2	15	36	19	16	12	100
Egyetem	0	7	20	24	28	21	100
Összesen	27	44	14	6	4	5	100

forrás: Gazsó–Laki, 2004, 143 idézi: Ferge Zsuzsa: Ellenálló egyenlőtlenségek. Akadémiai székfoglaló, 2005.

Az oksági magyarázatok főbb jellemzői - I.

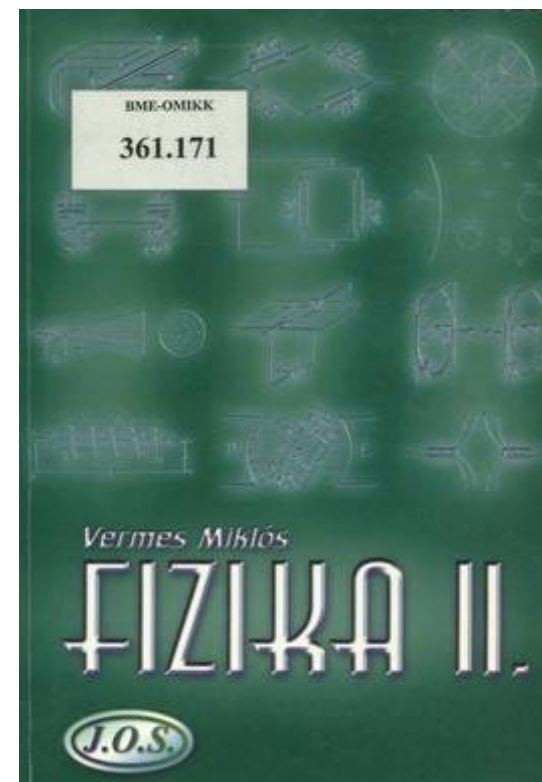
- A magyarázat jellemzője, hogy okokra hivatkozik.
- Bizonyos eseményhalmazokhoz vannak oksági **törvényeink**, ezek esetében működhet a D-N modell, mert van olyan oksági törvény, amelynek alárendelhetők a kezdeti feltételek (amelyek között szerepelni fognak az okok) és a magyarázandó jelenség (az okozat).
 - Pl. folyadékok forrását tudjuk természettörvényekkel magyarázni: sokszor sok módon megfigyelhető a jelenség, a törvények „univerzálisak” (Egy állítás akkor univerzális, ha „MINDEN” x-re igaz)

Az oksági magyarázatok főbb jellemzői - II.

- Számos esetben azonban **egyedi eseményeket** magyarázunk okságilag: olyan egyedi eseményeket, amelyhez nem áll rendelkezésre oksági törvény:
 - Pl. Napóleon császárrá koronázása egyedi (megismételhetetlen?) esemény volt – nem tudjuk értelmesen univerzális állításokkal egy törvény alá rendelni
- következésképpen, nem is rendelhetők átfogó törvény alá.
- Az utóbbiak, azaz azon egyedi eseményekre vonatkozó oksági magyarázatok, amelyekhez nincs oksági törvény, biztosan kilógnak az átfogótörvény-modell keretei közül.

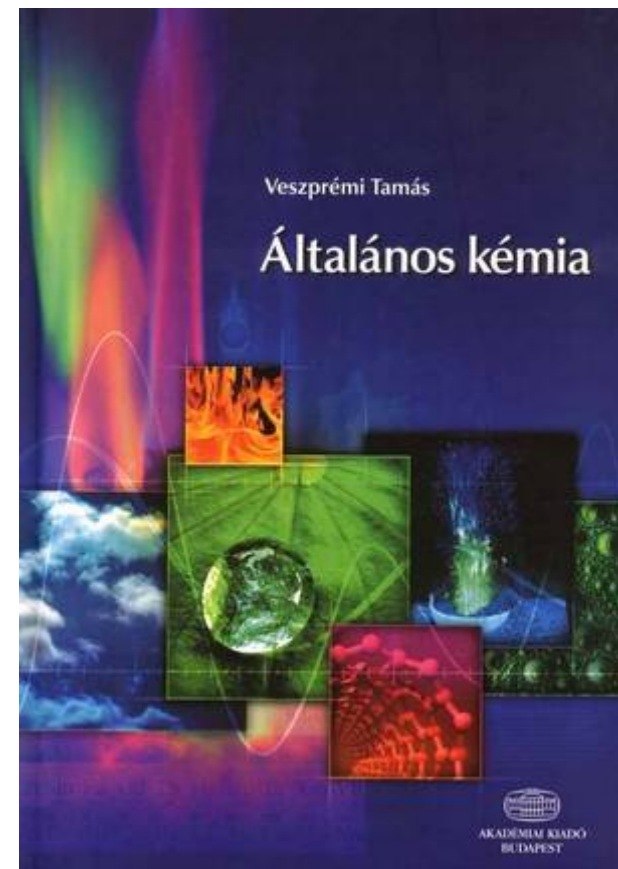
Tankönyvek példái

- Vermes Miklós, *Fizika II*, Jedlik oktatási stúdió, Budapest, 2002.
 - A kérdés (lehetne): hogyan hat a mágneses erő?
 - 66. oldal.: „*Most megismerjük a mágnesesség igazi okát. (...) minden atomban köráram van, és ezért viselkedik kétpólusú mágnesként (...) a valóságban nincsenek mágneses pólusok, csak dipólusok vannak.*”

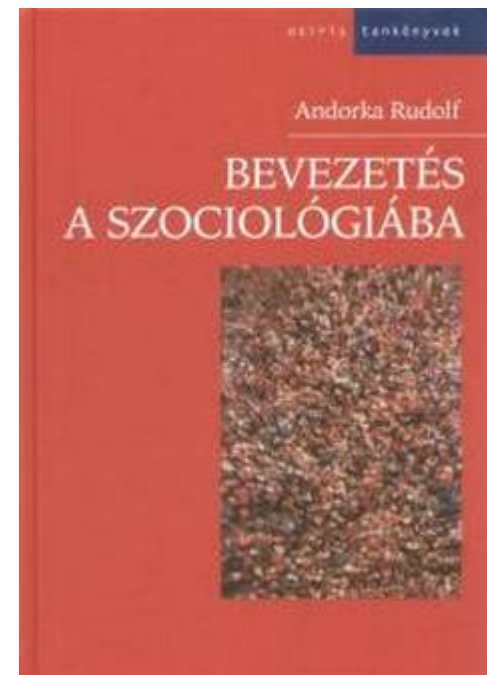
Tankönyvek példái

- Veszprémi Tamás, *Általános kémia*, Akadémiai kiadó, Budapest, 2008.
 - 141. oldal. „A 30-as években felfedezték, hogy az ezüst-jodid kristály elektromos vezetése 147 C fok fölött hirtelen majd négy nagyságrenddel megnő. (...) Nagyon gyorsan kiderült, hogy ezen a hőmérsékleten az ezüst-jodid eredetileg hexagonális rácsa átalakul (...) a jodidionok stabil rácsán belül a jóval kisebb méretű ezüstionok könnyedén mozoghatnak (...) hordozhatják az elektromos töltést”

Tankönyvek példái

- Andorka Rudolf, *Bevezetés a szociológiába*, Osiris kiadó, Budapest, 2006.
 - 124. old.:”A harmadik elméleti kérdés az egyenlőtlenségek és a szegénység okaira vonatkozik
(...) sokan biológiai adottságokban látták
(...) Radikálisan társadalomkritikus szociológusok szerint a szegénység oka (...) a gazdasági-társadalmi rendszer jellege
(...) iskolai végzettség terén fennálló hátrányok (...) rossz testi és lelki állapot (...) csonka családok (...)”, stb.

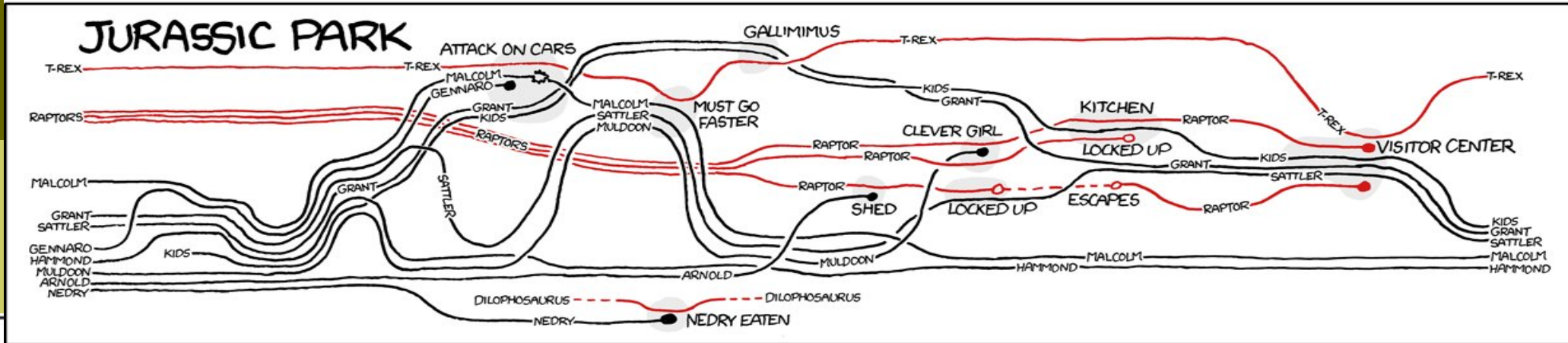

4. Az egyéni cselekvés intencionális magyarázata és modellje

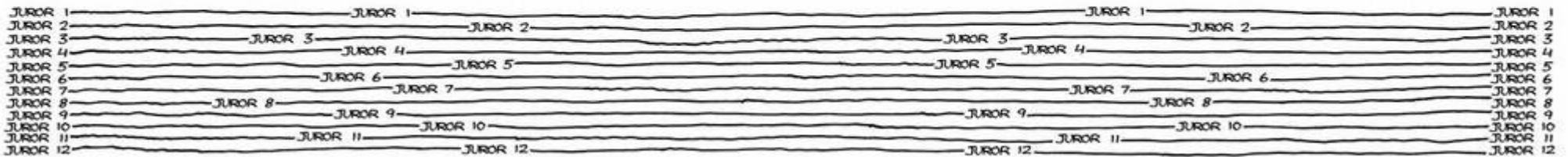

- Miért vág fát a hétvégi háza előtt a téli szabadságát töltő családapa?
- Különítsük el az események két típusát:
 - **Természeti események** – a magyarázathoz az okok ismerete szükséges.
Mi és miért történt? Pl. Napfogyatkozás. A természeti törvények és a kiinduló feltételek mondják meg, hogy mi és miért történt. (kivéve, ha az egyiptomi főpap kérdez rá, mert akkor lehet intencionális)
 - **Szándékos cselekedetek** – a magyarázathoz az indokok ismerete szükséges
Mit tett és miért? Mit csinál? Fejszével vágja a fát. Miért csinálja? Mert azt szeretné, hogy meleg legyen; és mert azt hiszi, hogy hideg van, a fa ég a kályhában, és meleget ad. Hitek és vágyak vezetnek a cselekvés megértéséhez, a fizikai mozgás önmagában nem elég. (Az ösztönös cselekvés nem szándékos, és fizikailag magyarázható.)
- A cselekedetek intencionális magyarázata általánosan: Azért teszi, mert azt hiszi, hogy K körülmények állnak fenn, és azt szeretné, hogy V legyen, és továbbá azt hiszi, hogy V-t elérni K körülmények között a C cselekedet segítségével lehet.

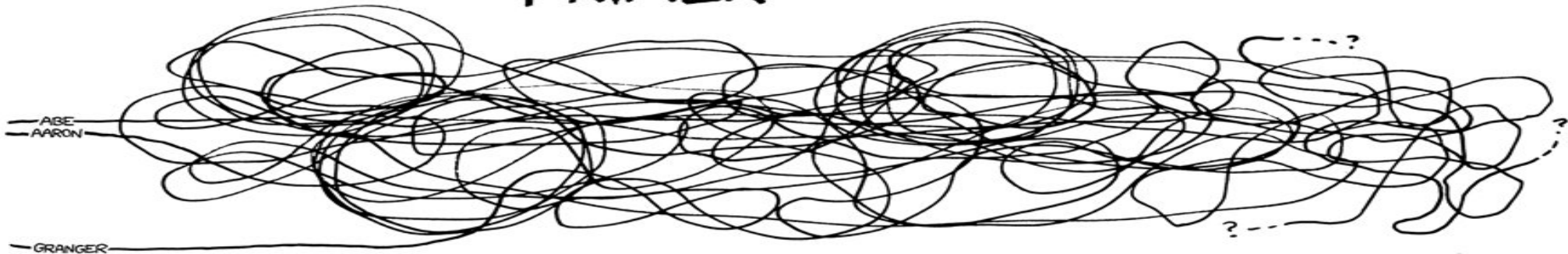
5. Narratív magyarázat

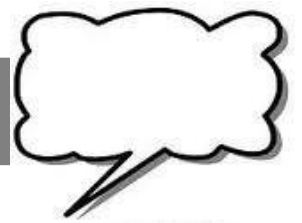
12 ANGRY MEN

PRIMER

5. Narratív magyarázat

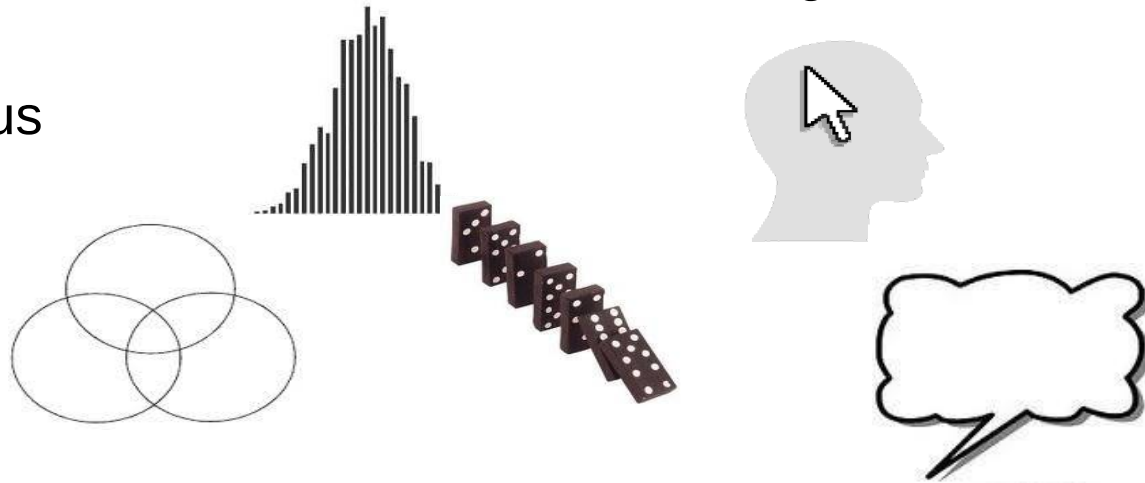
- Miért késett el a hallgató az előadásról? -- „Időben elkészültem, és éppen amikor indulni akartam, becsöngetett a szomszéd. Hívott, hogy segítsek, mert a férje rosszul lett, és eszméletlenül fekszik a kádban. Kivettük a kádból, és megvártam velük a mentőket. Azután rohantam, ahogy tudtam, de abban a zűrzavarban még arról is elfeledkeztem, hogy ideszóljak. Bocs.”
- A magyarázat egy elbeszélésként, narratívaként áll elő. Az elbeszélés történéseket kapcsol össze: ez történt, azután ez történt stb. Az események nem pusztán időrendben követik egymást, hanem közöttük értelmes kapcsolat áll fenn. Továbbá a történet maga is értelmes egészet alkot. Az elbeszélés tehát értelmes kapcsolatot létesít az események között, valamint elhelyezi és értelmezi őket a történet egészében.
- Miért történt? Mert ilyen is ilyen események előzték meg, és ebben a történetben ilyen előzmények után „természetesen” adódott ez az esemény. Vagyis hétköznapi elméleteink, hétköznapi tapasztalataink és a józan ész alapján ilyen események után ez történik.
- A narratív magyarázat egyedi események magyarázatára alkalmas, (általában) nem képes események halmazát magyarázni.

6. Az analógiás magyarázat

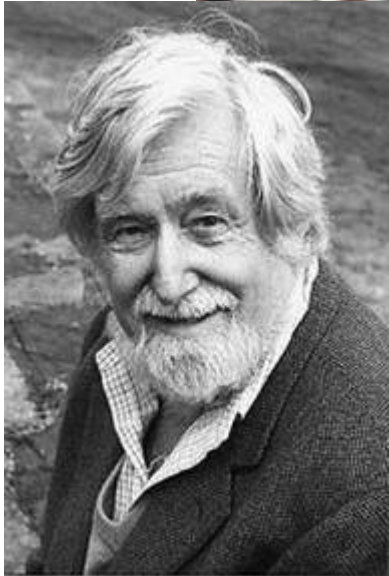
- Miért nem hagyta abba a szerencsejátékot?
 - Mert ugyanúgy nem tudott leszokni a szerencsejátékról, mint az alkoholista az alkohorról...
 - Egyedi esemény, viselkedés stb. magyarázatára vonatkozó eseti analógia.
- Miért nem lehet abbahagyni a szerencsejátékot?
 - Mert ugyanúgy szenvedélybetegség, mint az alkoholizmus...
 - Események, viselkedések stb. halmazára vonatkozó általános analógia.
- Az analógiás következtetés logikailag nem helyes szerkezetű
- Egy későbbi órán lesz még szó az analógiákról

Egy kis összefoglaló: a magyarázat

- A magyarázat a válasz a miért kérdésre. A kérdés
 - természeti eseményekkel
 - cselekedetekkel
 - történeti eseményekkel kapcsolatban
- Magyarázattípusok: nem teljesen elváló diszjunkt kategóriák!
 - Logikai DN (itt külön definiáltuk, hogy ebben a felfogásban mi a magyarázat!)
 - Induktív-statisztikus
 - Oksági
 - Intencionális
 - Narratív
 - Analógiás
- Mikor kielégítő egy magyarázat?
 - Minden magyarázati modell egyben meghatározza az alkalmazási területét és sikerességi kritériumait. (Vagyis a magyarázattípus azonosítása után kritizálhatóvá válik a konkrét magyarázat!)

II. A MEGÉRTÉS

Megértés

Eddig a magyarázati modelleknél egyaránt vizsgáltunk természettudományos és társadalomtudományos eseteket is. Sokak szerint nincs alapvető különbség a különböző tudományterületek között.

A megértés azonban általánosabb, mint a magyarázat. A megértés két értelmezése:

- Megértés = az ismeretlen beillesztése egy **értelem-összefüggésbe** a szövegértés mintájára. Az ismeretlen értelmezése az összefüggésrendszerben és az összefüggésrendszer újraértelmezése ez alapján. (lásd az antropológia példáját alább)
- Megértés = **az ismeretlen visszavezetése az ismertre**. (pl. oksági vagy intencionális magyarázat)

De eredményeztek-e megértést a megismert magyarázattípusok?

Nem érezzük-e azt, hogy szerényebb összefüggésrendszerbe illesztik be az eseményeket, mint ahogyan valójában megértjük őket? (vezet-e megértéshez a D-N modell?)

Clifford Geertz és a kulturális antropológia I.

- Mivel foglalkozik az antropológia?
 - Minden ember azonos alapvető biológiai jellemzőkkel születik, de attól függően, hogy hol nő fel, különböző éghajlattal, ételekkel, nyelvekkel, vallásos képzetekkel stb. találkozhat. Az embert formálja környezete, a világ, ahol él. Az **antropológia fő célja megérteni** azokat az általános kényszereket, melyek között az emberek élnek, és azokat a különbségeket, melyek nyilvánvalóak az egyes társadalmak és kultúrák között.
- Hogyan történik a megértés?
 - 1) A megfigyelt és a megfigyelő kölcsönös viszonyának keretében történik, amelynek során
 - 2) a megfigyelő sok bonyolult, egymásra rétegződő és összegabalyodó jelentéssel találkozhat.
 - 3) Ezt a jelentést kell értelmezni úgy, hogy figyelembe kell venni: **egy valóságnak többféle interpretációja lehetséges:**

„Éppúgy nem mondhatjuk, hogy csak egyféle vallásos állapot létezik, mint ahogy azt sem, hogy csak egyféleképpen lehet valami iránt tisztelettel viseltetni”.

Clifford Geertz és a kulturális antropológia II.

Példa a valóság többféle interpretációjának megértésére: **kakasviadal Balin**. Egy szemlélő ezt értelmezheti így: férfiak játszanak pénzért egy olyan hazardjátékot, amelynek célja az, hogy az egyik versenyző kakasa végezzen a másik versenyző kakasával. E mögött a felszín mögött azonban **több, más jelentéssel bíró értelmezés** is „megbújik”. Ezek Geertz szerint például:

- 1) A tulajdonos pszichológiai azonosulása a kakassal.
- 2) A kakasviadal kapcsolata a Balin élők hiedelemvilágában létező démonvilággal.
- 3) „Mély viadal”, ami nem csak a nyereségről és a veszteségről, hanem tiszteletről, megbecsültségről és méltóságról is szól. (senki nem fogad a saját csoportjához tartozók kakasai ellen, még ha esélytelenek is)
- 4) A kakasviadal képében megjelenő státushierarchia és csoport hovatartozás.
- 5) Stb.

Ha ezeket a többlet jelentéseket mind figyelembe tudjuk venni, fel tudjuk ismerni: csak úgy válhat valóra a jelentés **megértése**.

Megértő szociológia

- (Weber szerint) az irracionális cselekvés megértését az alábbi tényezők megnehezítik:
 - Az előtérben megfigyelhető okok **elfedik** a valódi okokat. Ez előbbi tényezők nagyon gyakran maga a cselekvő előtt is elleplezik a valódi összefüggéseket.
 - A cselekvőt több inger befolyásolhatja. Mi, külső szemlélőként nem tudjuk, hogy melyik alapján hozza meg döntését, melyik befolyásolja leginkább.
 - A cselekvő és a megfigyelő számára más és más a cselekvés célja. Amit mi egyféleképpen látunk, a mögött „*fölöttébb különböző értelmi összefüggések húzódnak meg*”.
- A szociológus, antropológus feladata nem könnyű: a megfigyelt személy saját világát (motivációit, hátterét, életvilágát) kell megértenie ahhoz, hogy meg tudja érteni cselekedeteit, viselkedését.

Megértés és magyarázat

- Több hagyomány szembeállítja a természettudományt és a társadalomtudományt. E szerint:
 - Míg a természettudományok szabályosan ismétlődő eseményeket rendelnek általános törvények alá (*nomotetikusak*) és a magyarázó jelleg dominál
 - A humán és társadalomtudományok egyedi és egyszeri események leírását nyújtják a maguk esetlegességében (*ideografikusak*) és a megértő jelleg dominál
- Akár helyes ez a szembeállítás, akár nem, úgy tűnik, hogy amíg a természettudományokban a megértés a magyarázat után következhet (és továbbra is kérdés, hogy a fenti magyarázati modellek esetében következik-e), a társadalomtudományok sokszor magyarázat *helyett*, azzal szemben keresik a megértést! Univerzális törvényekből való levezetés helyett valami mást:
- pl.: Clifford Geertz: az antropológia "nem törvénykereső kísérleti tudomány", hanem "értelmező tudomány"

Fogalmak

- **Deduktív:** logikailag helyes
- **Logikailag helyes következtetés:** a premisszák igazsága szükségszerűen maga után vonja a konklúzió igazságát.
- **Nomologikus:** törvény alá rendelő
- **Induktív:** az indukció módszerével nyert – az indukcióról lásd az „indukció” c. órát
- **Intencionális:** szándékos